

Handlingsplan för giftfria barnverksamheter i Sundbybergs stad

*40 åtgärder för att minska miljögifterna i Sundbybergs
stads verksamheter för barn och unga*

Diarienummer	KS-0290/2022
Tidpunkt för fastställande	19 juni 2023
Dokumentansvarig	Stadsdirektör
Intervall för aktualitetsprövning	En gång per mandatperiod
Tidpunkt för senaste revidering	

Innehåll

Den nya handlingsplanen	4
Omfattning och avgränsning	5
Genomförande och uppföljning	5
Hur ser det ut i Sundbybergs barn- och ungdomsverksamheter?	6
Varför är barn och unga extra känsliga?	7
Varför ska vi rensa ut så många ämnen som möjligt?	7
Åtgärder för giftfria barn- och ungdomsverksamheter	8
Rensa bort och fasa ut	8
Upphandling och inköp	14
Mat och tillagning	16
Rutiner för städning och hygien	18
Byggnad och utomhusmiljö	19
Utbildning och kompetensutveckling	22

Sundbybergs stads giftfria barnverksamheter - mycket har gjorts och nu gör vi mer

Sundbybergs stad var nationellt sett tidigt ute med att jobba för giftfria förskolor och en föregångare för många andra kommuner. Sundbybergs stads Handlingsplan för giftfri förskola antogs i kommunstyrelsen 2014.

Förskolorna i Sundbybergs stad har sedan dess kommit långt i arbetet med många av åtgärderna i den tidigare handlingsplanen. Exempelvis har plastleksaker rensats ut, pysselmateriel setts över och vid inköp tas större hänsyn till produkters påverkan på människa och miljö. Förskolorna har kommit olika långt i sitt arbete och många av åtgärderna är av löpande karaktär och behöver genomföras regelbundet. Ny personal behöver kontinuerligt introduceras i rutinerna.

Nu fortsätter Sundbyberg att ligga i framkant genom att inkludera ytterligare verksamheter i processen för att minska mängden farliga ämnen i Sundbybergs stads verksamheter som berör barn och unga. Handlingsplanen har reviderats och utökats till att även omfatta grundskola och barnverksamheter inom kultur och fritid. Den reviderade handlingsplanen ersätter i sin helhet den tidigare versionen.

Den nya handlingsplanen

I Sundbybergs stads kemikalieprogram som antogs i kommunfullmäktige år 2021 är revidering av Handlingsplan för giftfri förskola en åtgärd för att ytterligare minska barn och ungas exponering av farliga ämnen. Genomförande av åtgärderna i handlingsplanen bidrar till att nå kemikalieprogrammets mål om att *Barns vistelsemiljöer i kommunkoncernens verksamheter är giftfria* och det nationella miljökvalitetsmålet *Giftfri miljö*. Arbetet är också förenligt med stadens Vision 2030: Sundbyberg växer med dig.

Under år 2021 och 2022 har handlingsplanen reviderats med stöd av representanter från berörda sektorer. Handlingsplanens första del besvarar en rad frågor om nuläget, genomförande och förhållningssätt till de olika åtgärderna. Därefter följer delen med de konkreta åtgärderna som Sundbyberg ska vidta. Handlingsplanen består av 40 åtgärder inom sex olika områden. En del åtgärder är enkla att utföra och innebär ingen större kostnad, det handlar mer om att förändra rutiner, öka medvetenheten och göra mer genomtänkta inköp framöver. Andra åtgärder är av större art och kan komma att innebära en del kostnader. Respektive nämnd ansvarar för att i den ordinarie budgetprocessen peka ut vilka behov och möjligheter som finns. Genomförandet av handlingsplanen är ett långsiktigt arbete, några åtgärder kan göras direkt medan andra kommer genomföras på sikt.

Omfattning och avgränsning

Handlingsplanen riktar sig till verksamheter för barn i kommunkoncernen Sundbybergs stad och berör främst grundskole- och gymnasienämnden, förskolenämnden, kultur- och fritidsnämnden, kommunstyrelsen och stadsmiljö- och tekniska nämnden. De verksamheter som omfattas är förskolor, grundskolor, fritidshem, kulturskolan, fritidsgårdar, Milot, bibliotek och kolloverksamhet.

Skolor och andra verksamheter med aktiviteter riktade till barn och unga har många liknande material och produkter som förskolor och kan därför inkluderas i samma typ av handlingsplan. Barn och unga tillbringar också mycket tid i andra kommunala verksamheter så som idrottsanläggningar (exempelvis konstgräsplaner, sim- och ishall). Dessa anläggningar skiljer sig så mycket åt från skolverksamheterna att de inte inkluderas i handlingsplanen. Dessa verksamheter kan vara i behov av egna handlingsplaner för att minska exponering av kemikalier för både människa och miljö.

Åtgärderna i denna plan gäller för kommunala verksamheter. De privata skolverksamheterna i Sundbyberg kommer att få ta del av denna handlingsplan med rekommendationen att följa den så att alla Sundbybergs barn och ungdomar på sikt får en bättre miljö.

Genomförande och uppföljning

Vem ska utföra åtgärderna?

Många åtgärder ska utföras på förskolorna, skolorna och i kultur- och fritidsverksamheter. Övriga verksamheter som omfattas av åtgärderna är stadens måltidsservice, ekonomi- och finansavdelningen, utvecklings- och hållbarhetsavdelningens samt stadsmiljöavdelningen. Ansvar för att åtgärderna genomförs är ofta de olika verksamheternas chefer som i sin tur kan delegera arbetet till andra.

Flera stödfunktioner kan stötta verksamheterna i arbetet, till exempel miljösamordnare, kemikaliesamordnare och upphandlare. Projektet är stadsövergripande och olika funktioner behöver samverka.

När ska åtgärderna utföras och hur ska de finansieras?

Arbetet utifrån handlingsplanen ska inkluderas i respektive verksamhets verksamhetsplan och ska dokumenteras tydligt i rutiner. Åtgärderna är tidsatta och ska genomföras inom utsatt tid. Det kan handla om att rensa bort saker, börja köpa in bättre förbrukningsvaror eller förändra rutiner. Andra åtgärder är av större karaktär och kräver ett mer långsiktigt arbete, det kan till exempel vara att byta ut inredning eller göra ombyggnationer.

För åtgärder som är förenade med större kostnader ska respektive nämnd eller bolag ansvara för att i den ordinarie budgetprocessen peka ut vilka behov som finns. Det är inte möjligt att direkt göra sig av med alla saker i en verksamhet som skulle kunna innehålla skadliga ämnen och i stället ersätta med nya produkter. Det skulle innebära stora kostnader. Det handlar snarare om att göra smarta val och prioritera rätt, det som är minst bra kan rensas bort direkt men det viktigaste är att inköp av nya produkter görs med eftertanke. Att det blir rätt från början är särskilt viktigt när staden bygger nya verksamhetslokaler där barn och unga ska vistas för att skapa hälsosamma miljöer med giftfria material.

Hur ska arbetet följas upp?

Implementering av handlingsplanen sker i den ordinarie processen för planering och uppföljning utifrån Sundbybergs stads styrmodell. Handlingsplanens åtgärder ska vara en utgångspunkt i planeringen för berörda nämnder och bolag. Resultat och effekter av genomförda åtgärder redovisas årligen i tertialrapport 2 med en redogörelse över vad som har genomförts och i vilken verksamhet samt status, exempelvis hur stor andel som rensats ut och vad som kvarstår.

Hur ser det ut i Sundbybergs barn- och ungdomsverksamheter?

Ingen köper med avsikt in giftiga produkter till barnverksamheter men även vanliga vardagsprodukter som vi har omkring oss har visat sig innehålla mindre bra ämnen. Dessa produkter finns inte bara i barnverksamheterna, men eftersom barn är en särskilt känslig åldersgrupp och vistas en stor del av sin tid i dessa miljöer är det viktigt att göra förbättringar just där.

Under 2013 genomförde Naturskyddsföreningen en kartläggning av farliga ämnen på förskolor. Inventeringarna visade på stora variationer mellan enheter och Sundbybergs förskolor skiljde sig inte från mängden. Utan att ha gjort en specifik inventering av Sundbybergs övriga skolverksamheter så kan det antas att produkter med farliga ämnen finns men att mängden varierar även i dessa miljöer.

I Sundbyberg finns det både äldre och nyare lokaler för verksamheter som omfattar barn. Eftersom Sundbyberg expanderar byggs det nya verksamhetslokaler och fler kommer att byggas under de kommande åren. Skolmiljöer är komplexa ur många aspekter och det uppstår lätt intressekonflikter. Många barn vistas en stor del av sin tid på en relativt liten yta och miljön måste vara funktionell ur många aspekter. Lokalerna måste fungera utifrån den pedagogiska verksamheten men också vara lättstädade för att till exempel minska smittspridning.

Varför är barn och unga extra känsliga?

Barn är mer känsliga för kemikalier och miljögifter än vuxna. Barnens biologiska utveckling i kombination med deras beteende gör att de är mer sårbara för kemikalier än vuxna. Det beror bland annat på att barns hjärnor och kroppar inte är färdigutvecklade. Barn andas dessutom snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin vikt jämfört med vuxna.

Vi får in främmande ämnen i kroppen genom munnen, lungorna eller huden. Barn utforskar sin omgivning genom att smaka och suga på saker. De har också en tunn och ömtålig hud som släpper igenom ämnen i högre grad än huden på en vuxen. Det medför att om ett barn utsätts för samma mängd av ett ämne som en vuxen kan de ändå få i sig mer.

Hormoner är kemiska ämnen som finns naturligt i kroppen och fungerar som signaler som styr en rad olika funktioner, till exempel fortplantningen, immunförsvaret och ämnesomsättningen. Ämnen som påverkar kroppens hormonsystem på ett negativt sätt kallas hormonstörande. Dessa ämnen kan påverka barnens utveckling, bidra till utveckling av cancer eller försämra förmågan att få barn. Därför är det extra viktigt att vi skyddar barnen mot sådana kemiska ämnen och produkter.

Varför ska vi rensa ut så många ämnen som möjligt?

De flesta ämnen är ofarliga om vi exponeras för dem enskilt i små doser under kort tid. Men vissa ämnen kan orsaka skadliga effekter på vår hälsa och på miljö. I vår vardag utsätts vi dessutom för en blandning av många olika ämnen under lång tid och kemikalierna kan förstärka eller försvaga varandras effekt – cocktaileffekten som den ofta kallas. Därför är det viktigt att minska mängden kemikalier i vår omgivning.

I vetenskapliga studier har man sett kopplingar mellan exponering för kemikalier och exempelvis könsutveckling, luftvägsbesvär, kognitiv utveckling, tillväxt under barndomen och sämre språkutveckling. Antalet allergiska barn i Sverige har dessutom ökat kraftigt de senaste decennierna vilket också kan ha orsakats av exponering för kemikalier.

Produkter släpper ifrån sig kemikalier som samlas i damm. Undersökningar har visat att damm kan bidra med en stor del av småbarns intag av flamskyddsmedel och andra föroreningar. Finns det färre produkter med dessa kemikalier samlas det mindre i dammet.

Åtgärder för giftfria barn- och ungdomsverksamheter

Rensa bort och fasa ut

En viktig del i arbetet för att nå giftfria barnverksamheter handlar om att se över vad som finns i verksamheterna och rensa bort sådant som barn och ungdomar inte bör leka med eller ha i sin omgivning. Val av produkter styrs även av risken för exponering. Inom vissa konstnärliga verksamheter för äldre barn kan det, till skillnad från en förskola, vara motiverat att använda produkter som exempelvis oljefärg och sprayfärg.

Enligt lagstiftningen leksaksdirektivet, ska alla leksaker som sålts inom EU efter 2013 uppfylla skärpta krav på kemikalieinnehåll. Lagstiftningen gäller bara leksaker. Se därför särskilt över saker som barnen leker med men som inte är ämnade att vara leksaker och leksaker som är äldre än 2014.

Leksaker måste vara CE-märkta för att få säljas inom EU och EES. Genom märkningen intygar tillverkaren eller importören att leksaken uppfyller EU:s grundläggande hälso-, miljö- och säkerhetskrav. CE-märkningen sitter ibland på förpackningen och inte direkt på leksaken. Idrottsmateriel som bollar och träningsmattor omfattas inte av samma lagstiftning som leksaker. De kan bland annat innehålla hormonstörande mjukgörare.

Även möbler kan avge ämnen som vi kan få i oss. Nya möbler är en ganska stor investering som ska hålla länge. Därför är det viktigt att göra medvetna val av möbler vid nyinköp.

1. **Gammal elektronik ska inte användas som leksaker**
Vardagselektronik (till exempel datorer, tangentbord och mobiltelefoner) är inte leksaker. Plasthöljet, sladdarna och kretskorten innehåller ofta ämnen, såsom flamskyddsmedel, mjukgörare och bly, som kan påverka unga under utveckling. Ibland lämnas elektronik, till exempel avlagda mobiltelefoner eller tangentbord, in till verksamheterna i syfte att bli leksaker. Det är en onödig risk att låta barnen leka med gammal elektronik och produkterna ska inte tas emot av verksamheterna.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Fundera på ändamålet med leksaken/produkten i verksamheten.

Hur kommer den användas och av vem?

Var extra kritisk till föremål som används av yngre barn och speciellt till saker som lockar till att stoppas i munnen.

Tidsplan: juni 2024

2. Rensa bland plastleksaker

Det finns många sorters plaster som innehåller ämnen med okända effekter. Genom att rensa bland plasticsakerna minimeras risken att utsätta barnen för skadliga ämnen.

Kemikaliekraven på leksaker har skärpts under åren, därför är nya plastleksaker bättre än gamla. Mjuka och böjliga plastleksaker som är tillverkade innan 2014 innehåller ämnen som är förbjudna inom EU idag. De kan också innehålla bly. Om en plastleksak känns klibbig eller hal kan det vara ftalater (mjukgörare) som läcker ut.

Leksaker som luktar starkt, antingen kemiskt eller parfymerat, ska också rensas ut eftersom de kan innehålla ämnen som är allergiframkallande.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

3. Rensa bland utklädningskläder

Rensa bort väskor eller andra saker i konstläder eftersom de ofta innehåller PVC-plast med ftalater och ibland bly. Billiga smycken eller bijouterier som känns tunga kan innehålla stora mängder hälsoskadligt bly och kadmium. Var extra uppmärksam på smycken tillverkade innan 2013. Allergiframkallande nickel kan också förekomma. Kläder som har detaljer i metall kan innehålla bly, kadmium och nickel. Rensa därför bland bälten, smycken och kläder som barnen leker med.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

4. Rensa ut gammalt teatersmink och använd färger anpassade för barn

För kosmetiska produkter avsedda för barn, exempelvis teatersmink, gäller både reglerna om leksaker och regler om kosmetika. Välj färger som är anpassade för barn. De bör vara CE-märkta och allergimärkta.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

5. Rutiner för återbruk och gåvor

Återbruk eller omskapande av gamla saker är bra för både miljön, ekonomin och den kreativa utvecklingen men det finns en baksida eftersom produkterna som används kan innehålla skadliga ämnen.

Ta inte emot saker som ska rensas ut enligt den här handlingsplanen. Tänk på produktens ålder, material och märkningar.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

6. Se över skapande- pyssel- och slöjdmaterial

Det är bra att återanvända material men det finns mer eller mindre bra saker att pyssla med. Att pyssla med saker från naturen eller till exempel gamla livsmedelskartonger är bättre än gamla kablar, elektronik och rör av PVC. Tänk efter hur materialet kommer att användas och av vem. Tänk också på att barnen själva inte ska värma saker som innehåller kemikalier, t.ex. genom att själva stryka på pärlplattor. I Tabell 1 ges exempel på material som rekommenderas för skapande, liksom material som bör undvikas.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

Tabell 1. Produkter och material som rekommenderas eller bör undvikas i skapandeprocesser. Inspiration till tabellen är tagen från Vägledning för giftfri förskola, 2021 framtagen av Västerås stad.

Rekommenderade produkter och material vid skapande	Undvik följande produkter och material vid skapande
<ul style="list-style-type: none"> • Naturmaterial så som bark, kottar, löv, snäckskal • Ull • Pärlor av trä och glas • Rörpärlor av polyeten (PE) • Naturlera med lågt blyinnehåll • Lim anpassat för barn • Vattenbaserade färger, anpassade för barn • Kritor och pennor utan lösningsmedel, anpassade för barn • Egenstansade paljetter av papper	<ul style="list-style-type: none"> • Modellera av PVC och andra plastleror, till exempel cernitlera • Naturlera utan kontrollerad blyhalt • Lim med farosymboler • Oljefärg och konstnärsfärg • Förkläden av galon (styvare vaxduk) eller PVC • Kvittopapper och termopapper • Sprayer, så som sprayfärg och lim • Alla material som luktar starkt • Byggmaterial till exempel kablar, elektronik och PVC-rör

<ul style="list-style-type: none"> • CE-märkta förkläden eller förkläden gjorda av gamla t-shirts • Miljömärkt papper • Returkartong, så som livsmedelsförpackningar, toapappersrullar och pappersmuggar	
---	--

7. Ta fram utbytesplan för stoppade möbler producerade innan 2000-talet. Skumgummi brinner bra och är därför ofta behandlat med flamskyddsmedel. Se särskilt upp med madrasser och möbler med skumgummi från 80-talet, då det flamskyddades som mest. Kring år 2000 fasade många möbeltillverkare ut vissa flamskyddsmedel ur sina produkter. Stoppade möbler tillverkade efter år 2000 innehåller också ofta flamskyddsmedel men vissa har förbjudits och därför är nya möbler bättre än gamla. Äldre soffor med skumgummi kan även innehålla andra ämnen som inte är hälsosamma, till exempel bly. Inventera de stoppade möbler som finns i verksamheten och sätt upp en plan för utfasning.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

Ofta är det svårt att avgöra åldern på en möbel. Ett tips för att underlätta framtida utrensningar är att vid nyinköp skriva inköpsåret någonstans på möbeln.

8. Rensa ut och minimera antalet mattor i syntetmaterial

Mattor i syntetmaterial brinner ofta bra och kan därför vara flamskyddsbehandlade. Mattor med skumgummiliknande antiglidbeläggning kan innehålla hormonstörande mjukgörare. Prioritera att byta ut dessa mattor om beläggningen har börjat smula sönder. Välj mattor i naturmaterial, till exempel ull, lin, bomull eller sisal vid nyinköp. Inventera de mattor som finns i verksamheten och sätt upp en plan för utfasning.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

9. Rensa bort gamla lekkuddar av skumgummi

Produkter av skumgummi innehåller ofta bromerade flamskyddsmedel. Eftersom några sorter bromerade flamskyddsmedel har förbjudits är det bättre med nyare kuddar än gamla. Äldre skumgummi kan även innehålla andra

ämnen som inte är hälsosamma, till exempel bly. Kuddar som tillverkades innan år 2000 ska fasas ut.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

10. Byt ut gamla sov madrasser och träningsmattor

Madrasser och träningsmattor som tillverkades innan år 2000 innehåller sannolikt flamskyddsmedel och mjukgörare som idag är förbjudna. Skumgummit kan även innehålla bly. Överdragen är oftast i PVC-plast och kan, om de är gamla, innehålla ftalater som är förbjudna idag. Nya madrasser som säljs kan också ha överdrag av PVC-plast men det finns också alternativ. Välj om möjligt ftalatfritt eller PVC-fritt. Gör en inventering och sätt upp en plan för utfasning.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

11. Rensa och fasa ut kemikalier

I varje verksamhet bör man tänka igenom vilka kemikalier, exempelvis städprodukter, målarfärger, tändvätskor, som egentligen behövs. Rensa bort onödiga produkter. De kemikalier som behövs ska förvaras på en plats som barnen inte kommer åt och vara dokumenterade i stadens kemikaliehanteringssystem som återfinns på intranätet.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

Tabell 2. Checklista för att rensa bland saker i barnverksamheter. Inspiration till tabellen är tagen från Vägledning för giftfri förskola, 2021 framtagen av Västerås stad.

Mjuk plast	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Tillverkad före 2014		x		
Luktar plast eller parfym		x		
Känns klibbig eller fet		x		
Tillverkad 2014 eller senare, luktar inte, CE-märkt, är inte klibbig	X			
Hård plast	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)

Luktar starkt, kemiskt eller parfym		x		
Luktar inte starkt	X			
Textil	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Märkt som flamsäker, tillverkade före 2000		x		
Stoppad med skumgummi, tillverkade före 2000		x		
Stoppad med polyester	X			
Utklädnig	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Konstläder gjord av PVC		x		
Kläder med detaljer i metall		x		
Tunga smycken och bijouterier		x		
Teatersmink utan CE- och allergimärkning		x		
Teatersmink som har passerat bäst-före-datum		x		
Teatersmink som är anpassade för barn, CE-märkta och märkta som allergivänliga	X			
Elektronik	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Trasig med synliga lödningar eller kablar		x		
Leksaker med elektronik tillverkade före 2007		x		
Elektronik som används som leksak men som inte är tillverkade med det syftet		x		
Hela CE-märkta leksaker med elektronik tillverkade efter 2007	X			
Möbler och mattor	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Finns det stoppade möbler som är tillverkade före 2000? Gör en utfasningsplan		x		
Kuddar av skumgummi som är tillverkade innan år 2000		x		
Mattor med smulande antiglydyta		x		
Sovmadrasser och träningsmattor som är tillverkade efter år 2000	X			
Stoppade möbler som är nyare än år 2000 och gärna miljömärkta	X			
Mattor i naturmaterial	X			
Kemikalier	Behåll	Släng	Påbörjat (datum)	Slutfört (datum)
Produkter för städning, renovering eller liknande som inte har använts de senaste åren		x		
Kemtekniska produkter som behövs i verksamheten och förvaras oåtkomligt för barn	X			

Upphandling och inköp

En viktig del handlar om att köpa in rätt saker när man köper nytt så att inte fler miljögifter förs in i förskolorna. Den som köper in produkter till förskolan har ett ansvar att välja de bästa ur sortimentet. Det ställer dock krav på att det finns bra produkter att välja på ur det upphandlade sortimentet. Vi ska därför göra följande:

12. Skärpa kemikaliekraven i framtida upphandlingar

Enligt stadens upphandlingspolicy ska vi bland annat ställa väl avvägda krav på leverantörer för att bidra till stadens sociala och miljömässiga hållbara utveckling. I upphandlingar som omfattar produktgrupper för barn ska kemikaliekrav ställas. Kraven ska ställas i enlighet med utfasningslistan i Sundbybergs stads kemikalieprogram 2030. Det gäller både varor, som till exempel leksaker, och tjänster, som till exempel städning.

Ansvarig: kommunstyrelsen (upphandlingschef)

Tidsplan: kontinuerligt

13. Aktualisera inköpsvägledning

De som gör inköp behöver förstå vikten av att välja bra produkter och att handla från rätt avtal, de ska bli motiverade att välja produkter med omsorg. För att underlätta för personal som gör inköp har en vägledning tagits fram.

Vägledningen innehåller generell information som är bra att känna till vid inköp och konkreta råd att tänka på. Den innehåller också information om ämnen som vi ska undvika och en förteckning över olika miljömärkningar att hålla utkik efter. Vägledningen togs fram år 2014 och behöver nu aktualiseras. Vägledningen ska därefter publiceras på intranätet tillsammans med kort information riktad till inköpare.

Ansvarig: kommunstyrelsen (upphandlingschef tillsammans med chef för utvecklings- och hållbarhetsavdelningen ansvarar för aktualiseringen). Förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer) och kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer) ansvarar för att vägledningen sprids och används.

Tidsplan: aktualisering december 2024, därefter löpande användning

14. Följ upp efterlevnaden av stadens inköpsvägledning

Upphandlingsenheten ska följa upp att staden gör rätt typ av inköp utifrån handlingsplanen för giftfria barnverksamheter och inköpsvägledningen.

Ansvarig: kommunstyrelsen (upphandlingschef)

Tidsplan: arbetet ska påbörjas under 2024 och ske kontinuerligt

15. Använd miljömärkta och allergivänliga hygien- och städprodukter

Minska risken för allergi genom att använda miljömärkta och oparfymerade hygienprodukter som till exempel handtvål och fuktkräm. Produkter som rekommenderas av astma- och allergiförbundet är allergitestade.

Använd enbart miljömärkta och parfymfria städ- och tvättprodukter. Det gäller även tvättmedel och sköljmedel om det används.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: omgående

16. Undvik vinylhandskar

Handsakar används ibland vid tillagning av mat, blöjbyten och städning. Tänk efter om det är nödvändigt att använda handsakar. De kan vara gjorda av vinyl/PVC och innehålla mjukgörande ftalater som läcker från materialet vid användning. Bättre alternativ är nitril eller polyeten, där nitril är det bästa alternativet. Vid matlagning - kolla att handsakarna är märkta med glas- och gaffelsymbolen (Figur 1).

Ansvarig: kommunstyrelsen (upphandlingschef för avtal och måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer) för användning,

Tidsplan: omgående

Figur 1. Glas- och gaffelsymbolen

17. Undvik tvättlappar och våtservetter av plastmaterial

Våtservetter kan innehålla allergena och andra hälsoskadliga ämnen. Använd därför dessa produkter sparsamt och endast om det inte finns alternativ som rinnande vatten, exempelvis vid utflykter med blöjbarn. För att minska spridning av mikroplaster undvika tvättlappar av plastmaterial såsom skumplast.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: omgående

18. Välj rätt bord

Ljuddämpande bord kan bidra till en lägre ljudnivå och en bättre arbetsmiljö både för barn och vuxna. När nya köps in, kontrollera att de inte innehåller PVC.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: byt på sikt till PVC-fria bord

Mat och tillagning

Det finns ämnen som kan påverka oss negativt både i den mat vi äter och de material vi tillagar och förvarar mat i. Det är omöjligt att helt undvika att skadliga ämnen hamnar i maten men vi kan arbeta för att minska mängden.

Plast som upphettas eller kommer i kontakt med varm och fet mat släpper ifrån sig mer kemiska föreningar än kall plast. Det är därför viktigt att tänka på vilka material som kommer i kontakt med mat.

19. Servera ekologisk mat

Ekologisk mat innehåller mindre rester av bekämpningsmedel och kemikalier och är därför bättre för våra barn. Dessutom kan bekämpningsmedel påverka odlingsmarken och människorna där produkterna odlas på ett negativt sätt. Ekologisk mat ska särskilt prioriteras i barn- och ungdomsverksamheter.

Prioritera gärna mejeriprodukter samt frukt och grönsaker. Särskilt potatis, paprika, lök, bananer, vindruvor, russin, äpplen, citrusfrukter och kiwi.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer) för caféverksamhet, grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer) för skolcaféer

Tidsplan: kontinuerligt

20. Undvik konservburkar och tuber av metall

Beläggningen på insidan av konservburkar och metalltuber kan innehålla hormonstörande bisfenoler. Andelen mat från konservburkar ska därför minskas och alternativa förpackningar väljas i första hand.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef)

Tidsplan: kontinuerligt

21. Spola i vattenkranen om vattnet ska användas till dryck eller mat
Kranar och vattenledningar kan laka ur metaller såsom koppar och nickel till vattnet. När vattnet har stått still ett tag (ca 8 h) i ledningarna räcker det med en kort urspolning med kallt vatten för att metallhalterna ska minska.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: omgående

22. Fasa ut teflonstekpannor

Stekpannor med non-stickbeläggning med perfluorerade ämnen (PFAS) till exempel teflon ska inte köpas in. Använd inte produkter med non-stickbeläggning - välj hellre rostfritt stål, gjutjärn eller keramiska material.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), kommunstyrelsen (upphandlingschef)

Tidsplan: kontinuerligt

23. Använd papperstallrikar, bakplåtspapper, bakformar och mikro-popcorn utan PFAS
Perfluorerade ämnen (PFAS) kan finnas i papper som ska vara fett- och vattenavvisande eller klara höga temperaturer, till exempel förpackningar som ska värmas i mikron, mikro-popcorn, engångstallrikar, bakplåtspapper och bakformar. Om produkterna är miljömärkta får PFAS inte finnas i dem - välj därför miljömärkta produkter vid nästa inköp. Detta gäller även vid pyssel och skapande.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer), kommunstyrelsen (upphandlingschef)

Tidsplan: omgående

24. Använd inte plasttallrikar, plastmuggar och plastbestick

Glas, porslin eller lättviktsporcelin (opalglas) är ur ett kemikalieperspektiv bättre alternativ än plast. Undvik därför att använda plastredskap och plasttillbehör vid matlagning och servering. I synnerhet är det viktigt att inte använda plaster som är märkta med 3 (PVC), 6 (polystyren) eller 7 (övriga plastsorter, till exempel polykarbonat) (Figur 2). Undvik också redskap av svart plast då de kan innehålla anilin.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: fasa ut på sikt

Figur 2. Symboler för 3 –PVC, 6-polystyren och 7 övriga plastsorter.
Dessa plaster bör undvikas, särskilt i samband med matlagning.

25. Fasa ut plasttillbringare

När nya tillbringare köps in ska de vara av glas eller metall. Om det blir tungt för de små barnen att hålla upp själva kan mindre tillbringare köpas in eller personal hjälpa till.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: fasa ut på sikt

Rutiner för städning och hygien

Studier visar att de som tvättar händerna ofta har lägre halter av skadliga kemikalier i kroppen än de som tvättar mer sällan. Det har också visats att kemikalier samlas i damm. Därför är god hygien och städning viktigt både för att minska smittspridning och för att minska intaget av skadliga ämnen.

Stadens verksamheter städas regelbundet av en upphandlad städfirma men vissa uppgifter utförs av personalen i verksamheterna.

För att förbättra inomhusmiljön ska vi göra följande åtgärder.

26. Tydliggör rutiner för städning

Med tiden släpper kemiska ämnen som ftalater och flamskyddsmedel från produkter i vår omgivning. Ämnena ansamlas gärna i damm, vilket därför blir en exponeringsväg för barn som ofta befinner sig på golvet. Vare sig städningen sker av egen personal eller av en entreprenör ska det finnas bra rutiner som att se till att alla delar av lokalerna städas på rätt sätt, att barnen inte är i lokalen när städningen sker och att det finns rutiner för felanmälan om städningen inte håller måttet.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

27. Undvik rengöringsmedel i sprayform

Rengöringsprodukter kan innehålla irriterande och allergiframkallande parfymämnen. Om produkten sprayas bildas små droppar som kommer långt ner i lungorna och kan påverka dem negativt. Använd hellre rengöringsmedel i hink eller med skummunstycke än spraymunstycke.

Ansvarig: kommunstyrelsen (måltidschef), förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

28. Tvätta textilier

Alla nya textilier ska tvättas innan användning, det gäller även kuddar och mjukdjur. Nya textilier kan innehålla rester av kemikalier från tillverkningen och mycket av dem försvinner vid tvätt. Det är viktigt att tvätta alla textilier som gardiner, filter och mjukdjur regelbundet efter- som textilier samlar damm och damm binder diverse skadliga ämnen. Verksamheterna ska därför etablera rutiner för tvätt.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

29. Tvätta händerna ofta

Etablera rutiner för handtvätt efter att barn har varit i kontakt med ämnen och material som kan vara hälsoskadliga, exempelvis färger och elektronisk utrustning.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer)

Tidsplan: juni 2024

Byggnad och utomhusmiljö

För att skapa bättre miljöer för barn och unga handlar det inte bara om vad man fyller lokalerna med utan även hur både byggnader och gårdar byggs. Därför är det viktigt att både lokaler som barn och unga vistas i samt gårdarna som används för utevistelse är giffria. De utomhusmiljöer som avses är förskolegårdar, skolgårdar och lekplatser.

Följande punkter avser vad som gäller när vi bygger nytt men också hur vi ska tänka när vi renoverar och rustar upp befintliga verksamhetslokaler och utomhusmiljöer där barn och unga vistas.

30. Bygg enligt miljöbyggnad silver med miljöklass guld för utfasning av farliga ämnen
Vid nyproduktion av lokaler följer Sundbybergs stad direktiven för miljöklassad byggnad enligt Swedish Green Building Council, som innefattar de olika nivåerna brons, silver och guld. Klassningen ställer krav på energiförbrukning, kemikalieanvändning och flera andra aspekter kring inomhusmiljön. Sundbybergs stad ska bygga enligt miljöbyggnad silver men enligt guld för indikator 14 som gäller utfasning av farliga ämnen, för de lokaler som barn och unga vistas i.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef)

Tidsplan: kontinuerligt

31. Välj rätt produkter vid ombyggnad

Vid nybyggnation, ombyggnad och renovering ska endast byggvaror klassificerade i Sunda hus användas. Produkterna ska vara fördelade enligt följande klassificering: minst 40% A-produkter och upp till 5% sammanlagt av produkter med kategori C+ eller C-. Kategori D ska inte användas.

Även BASTA-registret och Byggvarubedömningen kan användas vid produktbedömning.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef)

Tidsplan: kontinuerligt

32. Inventera golven i stadens förskolor

Äldre PVC-golv kan innehålla blyföreningar som stabilisator i materialet och mjukgörande ftalater. Lokalfastigheter i Sundbyberg AB ska göra en enkel inventering av golvtyperna i förskolorna för att se hur stor omfattningen av PVC-golv är.

Ytterligare utredningar behöver göras innan beslut om att eventuellt byta ut golven tas. Vilket material golven eventuellt ska ersättas med behöver utredas ytterligare så att det säkert leder till en förbättring av inomhusmiljön. Det är viktigt att se helheten för ett golvmaterial och de kemikalier som eventuellt behövs vid städning.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef)

Tidsplan: inventering klar december 2024, utfasning på sikt

33. Välj det bästa fallunderlaget

Vid planering av nya gårdar och lekplatser eller upprustning av befintliga ska leverantörernas utbud ses över för att minska exponering av farliga ämnen.

Idag används ofta gummiasfalt för att det är funktionellt och slitstarkt.

Gummiasfalt innehåller ibland återvunna bildäck vilket bör undvikas. Där det är möjligt ska andra material väljas på förskolegårdar, skolgårdar och lekplatser.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef) och stadsmiljö- och tekniska nämnden (stadsmiljöchef)

Tidsplan: kontinuerligt

34. Hitta alternativ till däck på gårdarna

Prioritera byte av gungor med återvunna däck. Vid nyinköp ska gungor gjorda av återvunna bildäck väljas bort. Andra alternativ finns. Gamla däck ska heller inte användas för odling.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef) och stadsmiljö- och tekniska nämnden (stadsmiljöchef)

Tidsplan: kontinuerligt

35. Undvik tryckimpregnerat trä

Tryckimpregnerat trä ska undvikas i miljöer där barn ska sitta eller kan ha annan hudkontakt med träet. Om tryckimpregnerat virke anses nödvändigt bör det inte användas för regelbunden hudkontakt, exempelvis sittbrädan på en sandlåda.

Prioritera val av material utan kemisk impregnering. Om behov finns för tryckimpregnerat, välj A eller B-klassade produkter enligt SundaHus.

Vid reparation av befintliga anläggningar som består av tryckimpregnerat trä görs en helhetsbedömning av kostnaden och effekten av att byta ut allt trä till icke tryckimpregnerat jämfört med att göra en reparation. Impregnerat trä är en egen avfallsfraktion och måste vid kassering sorteras ut från övrigt avfall, vilket är viktigt att tänka på redan i valet av material.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef) och stadsmiljö- och tekniska nämnden (stadsmiljöchef)

Tidsplan: kontinuerligt

36. Undvik de giftigaste växterna vid plantering

Många växter är i någon mån giftiga och risken för förgiftning går därför inte att utesluta helt. Staden ska däremot undvika att plantera växter som bedöms vara särskilt giftiga och ha risk att leda till allvarliga förgiftningar och reaktioner. Dessa ska alltså inte planteras i de miljöer där barn och unga vistas mycket, så som förskolegårdar, skolgårdar och lekplatser. Det viktigaste är att undvika ny plantering av sådana växter men över tid ska även befintliga planteringar ses över.

Ansvarig: kommunstyrelsen (ekonomichef) och stadsmiljö- och tekniska nämnden (stadsmiljöchef)

Tidsplan: kontinuerligt

Utbildning och kompetensutveckling

För att långsiktigt kunna arbeta med dessa frågor och skapa giftfria barnverksamheter är det viktigt med utbildning och kompetensutveckling för anställda. Kommunstyrelsen ansvarar för att ta fram övergripande informationsmaterial om handlingsplanen till stadens verksamheter. För att stärka kompetensen inom området ska följande göras.

37. Sprida kunskap om handlingsplanen i arbetsgrupperna

Sektorn för lärande och bildning, sektorn för kultur och fritid och andra som utpekats som ansvariga för åtgärder i denna handlingsplan ska arbeta med planen på arbetsplatsträffar eller liknande.

Det är viktigt att handlingsplanen sprids i berörda verksamheter.

Ansvarig: förskolenämnden (förskolerektorer), grundskole- och gymnasienämnden (grundskolerektorer), kultur- och fritidsnämnd (enhetschefer), kommunstyrelsen (upphandlingschef, ekonomichef och måltidschef) och stadsmiljö- och tekniska nämnden (stadsmiljöchef)

Tidsplan: omgående och kontinuerligt

38. Utbildning om kemikalier och miljögifter i samhället

Med anledning av denna handlingsplan och Sundbybergs satsning på att skapa giftfria barnverksamheter ska en utbildning eller ett seminarium om miljögifter i samhället ordnas för anställda. Återkommande seminarium anordnas vid behov.

Ansvarig: kommunstyrelsen (chef för utveckling- och hållbarhetsavdelningen)

Tidsplan: juni 2024

39. Seminarium om inköp

När inköpsvägledningen har aktualiserats (se åtgärd 13) ska ett seminarium hållas för personal som gör inköp. Återkommande seminarium anordnas vid behov.

Ansvarig: kommunstyrelsen (chef för utveckling- och hållbarhetsavdelningen)

Tidsplan: juni 2025

40. Utbilda upphandlare

Upphandlare ska utbildas för att kunna ställa relevanta kemikalie- och miljökrav i upphandlingar.

Ansvarig: kommunstyrelsen (chef för utveckling- och hållbarhetsavdelningen tillsammans med upphandlingschef)

Tidsplan: december 2024